

Roger Garaudy'ye Göre İslam'da Temel İbadetler ile İslam'ın Ana Kaynakları: Kur'an ve Hadis

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sulhan | ORCID: 0000-0003-1527-498X | mehmet.sulhan@siirt.edu.tr

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Roger Garaudy, Müslüman bir Fransız siyaset adamı ve filozofudur. Müslüman olduktan sonra ibadetler konusundaki görüşleri daha çok İslam'ın evrensel, insani ve ahlaki yönlerini vurgulamıştır. Garaudy'ye göre ibadetler sadece şekli ritüeller değil aynı zamanda insanın hem bireysel hem toplumsal varlığını dönüştüren anlamlı eylemlerdir. Onun deyimi ile “İbadet, insanın Allah'la bağ kurarak dünyayı dönüştürmesidir.” Zekât ve oruç gibi ibadetler, sosyal adaletin sağlanması, dayanışmanın artması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin: zekât, sadece bir sadaka değil sosyal sorumluluk konusunda farkındalık yaratma eylemidir. Ona göre ibadetler, insanın kendi nefisini aşmasını ve manevi yükselişini sağlamaktadır. Namaz, insanı zamana karşı bilinçlendiren bir ibadettir. Her gün belirli vakitlerde Allah'a yönelen birey hem hayatını disipline eder hem de hayatın geçiciliği karşısında sürekli bir farkındalık geliştirmektedir. Garaudy, İslam ibadetlerini evrensel ahlaki değerlerle şöyle ilişkilendirir: Oruç, sabrı ve empatiyi öğretirken hac, tüm insanlığın eşitliğini simgelemektedir. Garaudy'nin Kur'an ve hadis anlayışı, klasik yorumlardan farklı, daha eleştirel ve çağdaş bir perspektif içermektedir. O, İslam'ın temel kaynağı olarak Kur'an'ı merkeze almaktadır çünkü Kur'an evrensel bir ahlaki mesaj taşır ve tarihsel bağlamı dikkate alınarak anlaşılabilir. Ancak Kur'an'ın tarihsel bağlamda inmiş ayetlerinin, çağdaş bir anlayışla yeniden yorumlanması gerektiğini savunmaktadır. Hadisler konusunda ise tümünü mutlak doğrulukla kabul etmez. Ona göre, hadisler, ancak Kur'an'ın ruhuna ve insan aklına uygun olduğunda kabul edilmelidir. Çünkü bazı hadisler siyasi, kültürel veya tarihsel etkilerle şekillenmiştir. Kur'an'a aykırı hadis reddedilmelidir: Eğer bir hadis Kur'an'daki temel değerlere aykırıysa (adalet, merhamet vb.), Garaudy bu hadisi geçersiz saymaktadır. Bu çalışmamız, nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek ve literatür taraması yöntemi esas alınarak yürütülmüştür. İncelememizin amacı Roger Garaudy'nin din felsefesinin ana konularından olan İslam dininin temel kaynakları ve ibadetleri konusundaki yaklaşımını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Garaudy, İbadet, Kur'an, Hadis.

Atf Bilgisi: Sulhan, Mehmet. “Roger Garaudy'ye Göre İslam'da Temel İbadetler, Kur'an ve Hadis”. *Marifetname* 12/2 (Aralık, 2025), 669-690.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1738939>

Geliş Tarihi	09.07.2025
Kabul Tarihi	16.09.2025
Yayın Tarihi	31.12.2025
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Etik Beyanı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Mehmet Sulhan)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

According to Roger Garaudy, Main Worship in Islam and the Basic Sources of Islam: The Quran and Hadith

Asst. Prof. Dr. Mehmet Sulhan | ORCID: 0000-0003-1527-498X | mehmet.sulhan@siirt.edu.tr

Siirt University, Faculty of Theology, Philosophy of Religion, Siirt, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

Roger Garaudy is a French Muslim politician and philosopher. After converting to Islam, his views on religious observances have emphasized the universal, humanitarian, and moral aspects of Islam. For Garaudy, religious observances are not merely formal rituals but also meaningful actions that transform both the individual and social existence of humanity. In his words, "Worship is the transformation of the world by connecting with God." Observations such as zakat and fasting yield results such as achieving social justice and increasing solidarity. For example, zakat is not merely a form of charity but an act of raising awareness of social responsibility. According to him, religious observances enable people to transcend their egos and achieve spiritual elevation. Prayer is a form of worship that cultivates awareness of time. By turning to God at specific times each day, an individual disciplines their life and develops a constant awareness of life's transience. Garaudy connects Islamic observances with universal moral values: Fasting teaches patience and empathy, while the Hajj symbolizes the equality of all humanity. Garaudy's understanding of the Quran and hadith differs from classical interpretations, embracing a more critical and contemporary perspective. He centers on the Quran as the main source of Islam because it carries a universal moral message and can be understood by considering its historical context. However, he argues that the Quran's verses, revealed in a historical context, must be reinterpreted with a contemporary understanding. Regarding hadith, he does not accept all of them as absolute truth. According to him, hadiths should be accepted only if they align with the spirit of the Quran and human reason. Some hadiths have been shaped by political, cultural, or historical influences. A hadith that contradicts the Quran should be rejected: If a hadith contradicts the main values of the Quran (justice, mercy, etc.), Garaudy considers it invalid. This study was conducted using a qualitative research approach and a literature review method. The aim of our review is to determine Roger Garaudy's approach to the main sources and practices of Islam, a central theme in the philosophy of religion.

Keywords: Philosophy of Religion, Garaudy, Worship, Quran, Hadith.

Citation: Sulhan, Mehmet. "Core Rituals in Islam According to Roger Garaudy, Quran and Hadith". *Marifetname* 12/2 (December, 2025), 669-690.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1738939>

Date of Submission	09.07.2025
Date of Acceptance	16.09.2025
Date of Publication	31.12.2025

Use of Artificial Intelligence	No AI-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
--------------------------------	---

Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Mehmet Sulhan)
-------------------	--

Plagiarism Checks	Yapıldı – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	marifetmanetikbilidirim@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Garaudy'ye göre ibadetler, bir şekilcilik değil insanın Allah'la kurduğu yaşayan bir ilişkinin açıklamasıdır. Örneğin: Namaz, oruç, zekât gibi ibadetler, sadece dinî görevler değil insanı özgürleştiren ve bilinçlendiren eylemlerdir. Ona göre “İbadetler kendi başlarına birer gaye değil sadece Allah'ın hidayetini yenisinden hatırlamanın vasıtalarıdır.”¹ Şayet yapılan bir ibadet istenen amaca hizmet etmiyorsa o halde kuru birkaç fiziksel hareketten öteye geçemez. Ancak istenen amaç yerine gelirse yukarıda anlattığımız gibi bir tekbir sözü bile dünyanın en güçlü silahlarından daha etkili olabilir. Garaudy, İslam'ın çağlara yön vererek peşinden kitleleri koşturan bir din olduğunu söylemektedir. Ona göre İslam dışında kalan diğer tüm dinler çağların peşinden sürüklenerek, ıslahata tabi tutulmuş içinde bulundukları çağa uydurulmuşlardır. Ayrıca ilahi kitaplar her çağa göre değiştirilerek tahrif edilmiş, bütün ilahî kitapların sadece bir istisnası vardır, o da Kur'an-ı Kerim'dir, demektedir. Bu kitap, geldiği günden bugüne kadar tüm zamanlara hükmettiği gibi, zaman geçtikçe o güncelliğini kaybetmeyerek muazzam bir şekilde çağlar üstü bir eser olduğunu göstermiştir.² Garaudy'ye göre bu çok büyük bir vakıdır: İslam, pozitivizmin, egzistansiyalizmin ve materyalizmin savunduğu görüşlere vakıf iken onların hiçbirinin İslam'a vakıf olmadığını belirtmiştir. İslam'ın yeniden dirilişi ya da bir tür Rönesans'ı ancak iki temel tehdidin bertaraf edilmesiyle mümkün olabilir: Batı'yı körü körüne taklit etmek ve geçmişe sorgusuzca bağlı kalmak. Özellikle Batı'yı taklit etmenin en sakıncalı yönü, modernleşmeyle batılılaşma birbirine karıştırılmaktadır. Bu karışıklık, özgün bir İslami yenilenme sürecinin önünü tıkamaktadır.³ Bu durumun önüne geçebilmek ve İslâm'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, öncelikle İslâm inancının temel ibadetleri olan namaz, oruç, zekât ve hac ile ana kaynakları Kur'an ve hadislerin kavranması gerektiği vurgulanmaktadır.

İslam'ı eleştirerek “ideal İslam nerede?” gibi bir soruya Garaudy'nin manidar cevabı şu olmuştur: “Hiçbir yerde mevcut değil fakat bir kitabın içinde ve milyonlarca insanın kalbinde yaşıyor. Olması gereken bir İslam ise ütopyadır... Çünkü ütopyası olmayan dünyanın ve ütopyası bulunmayan hayatın pek

¹ Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 31.

² Ziya Gündüz, “Roger Garaudy ve Yobazlıklar”, *Yığılcınnesesi Gazetesi* (23 Şubat 2017).

³ Roger Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 78.

bir anlamı kalmazdı.”⁴ Garaudy, Batı medeniyetinin aslında iflas ettiğini ve yapması gereken asıl işleri yapamadığını, onların yerine getiremediği problemlere Müslüman olarak bizim bir çözüm getirmemiz gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Müslümanlar bunu yaparken ahlaki ilke ve kural tanımadan Amerika ve Sovyetlerin yaptığı gibi değil ilahî adalet yasalarına göre onların yürürlükteki modellerinden farklı bir sistem getirerek gelişme sağlayabiliriz. Ona göre sadece iktisadi değil kültürel, sosyal ve benzeri alanlarda da görevimizi yapmalıyız. İslam dediğimiz şey sadece bugünü değil geleceğimizi de şekillendiren bir değerler sistemidir.⁵ İslami değerler ahlaki, sosyal ve bireysel yönleri gibi çok boyutlu bir sistemdir. Örneğin adalet, merhamet, sabır, özgüven, disiplin, komşuluk hakkı, yardımseverlik, aile bağlarının korunması, toplumsal dayanışma ve hukukî sorumluluklar toplumun düzenini sağlar.

Kısaca Garaudy, Batı'nın insanlığı sürüklediği çıkmazdan kurtaracak yegâne gücün İslam'da bulunduğunu bunu yapmak için insanın önce Allah ile sonra doğayla tekrar bütünleşerek bir hâkimiyet kurularak insanlığın bu iflastan kurtulabileceğini söylemiştir. Yazar bu noktada tasavvufun önemine değinmiş fakat bu işin risklerini de belirtmiştir. Ona göre insanların maddi yönü kadar manevi yönü de beslenerek ilerleme kaydedilebilir. Çünkü İslam madde kadar manaya da büyük önem vermiştir. Ancak Müslümanlar bunu yaparken Kur'an'ı ölümlerin gözüyle değil kendileri anlayarak okumaları gerekir. Eskilerin yorumları ile bir yere varılamaz, tefekkürle, bilgiyle ve akılla ancak gelişme sağlanabilir. Zira İslam dünyasının içti hat kapısını kapattığı andan itibaren çöküş başlamıştır. Çözümün basit olduğunu söyleyen Garaudy, büyük müçtehitlerin uyguladığı formülleri aynen uygulamakla değil sadece o müçtehitlerden ilham alıp onların metotları kullanılarak kendi zamanlarının sorunlarına kesin ve başarılı çözümler üretilir.⁶ Çalışmamızı iki temel başlık altında inceleyeceğiz birinci başlığımız; düşüncümüzün İslam'ın temel kavramları olan namaz, oruç, zekât ve hac hakkındaki mülahazaları. Daha sonra İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Hadis kavramlarına bakışını inceleyeceğiz.

⁴ Roger Garaudy, *Hatıralar Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 327.

⁵ Yusuf İslam vd., *İslam Üzerine Konuşmalar* (İstanbul: İslam Mecmuası Yayınları, 1986), 50.

⁶ Cemal Aydın, “Garaudy, Roger”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2020), EK-1/463-466.

1. İslam Dinine Göre Temel İbadetler

1.1. Namaz

Garaudy'ye göre namaz, yaratılanı Yaradan'a bağlayan ve şükür ile tesbih aracılığıyla Allah'ı anma biçimidir. Namaz, inanan bireye sağladığı bilinç sayesinde, tüm varlığın Allah'ta toplandığını fark etmesini mümkün kılmaktadır. Özellikle namazın evvelinde alınacak abdest ile kişinin hakiki saflığına geri dönüş anlamına gelmektedir. Allah'ın insanda tecellisini bozabilecek tüm kötülüklerin atılması sonucu, Allah'ın aynası olmaya layık olur. Çünkü namazın amacı, kulun yaradana gerçek bir itimat ile sadakat duymasını güven içinde kazanmaktır. Ona göre namaz, Allah yolunda dünyevi şeylerden arınarak öteki dünyanın bilincinde olma vaktidir. Bunun için Allah dışında bir merkez tahsis edilemez, her yerde namaz kılınabilir, tabii olarak edep ve ahlak kurallarına aykırı yerler hariç mekân ayrımı yapılamaz. Garaudy'ye göre namaz, insanın kendi varlığının başı sonu görülmeyen bir deryada küçük bir zerrecik olduğunun şuuruna vardığı bir eylemdir. Başka bir deyişle insanın kendisine yetmediğinin farkına vararak yüce yaratıcı karşısında minnet duyma hâlidir. Zira namaz belli bir sınırlama ile camiden ibaret bir dünya değildir, Hz. İbrahim'in örnekliği ve Kur'an'ın ifadesi ile insanlık destanının bir özetidir.⁷ Namazın ritimleri, yıldızların doğuşuyla ve batışlarıyla uyumlu, evrenin düzenine beni yerleştiriyor ve namazdaki hareketler, varoluşun bütün düzeylerine ait temel devinimleri insanda özetliyor... Namaz bizi yalnızca doğaya ve evrene bağlamakla kalmaz, bütün insanlığı da bağlar.⁸

Garaudy'ye göre güneş ve yıldızların hareketlerine göre namaz vakitlerinin de peş peşe gelmesi insanın evrenle bir bütünlük arz etmesine yardımcı olur. O, namazı bireyin Allah'ı anarken tüm sıradan işlerin, menfaatlerin, arzuların üzerine çıktığı bir zaman dilimi olarak tarif etmiştir.⁹ Ayrıca insanın içinde kaldığı zincirleri kıran namaz, toplum içinde de saf tuttuğu insanlarda bir servet, mevki ve makam hiyerarşisi olmadığını ve bu safın sembolik olduğunu görecektir. Garaudy'ye göre yine insan namazda tekbir getirdiğinde, bütün zenginlik, kudret, konum ve tapılanları göreceleştiren bu söz elinde hiçbir silah olmadan da

⁷ Roger Garaudy, *İslam'ın Aynası Camiler*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2017b), 22-23-40-84.

⁸ Roger Garaudy, "Mekke'de Hac Yolculuğum Roger Garaudy", çev. İbrahim Demirci, *Çerağ Ayılık Sanat-Edebiyat Dergisi* 12 (Mayıs 1996), 9.

⁹ Garaudy, "Mekke'de Hac Yolculuğum", 8-9.

bir halk kitlesini muazzam bir güç yapabilir. O, buna en güzel örneğin 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nde yapılan devrim olduğunu ifade etmiştir. Ona göre namaz ibadetinin bir kaidesi olarak yapılan secde bu ibadetin doruk noktasıdır. Çünkü insanın alını secdeye vardığında o sırada kalpte büyük bir fırtınaya sebep olur. Böylece Allah'ın karşısında insanın teslimiyetinin ve anlamsızlığının zirve noktasına ulaşılır. Bu şekilde insan nefsinde gurur, kibir ve vesveseden arınmış olur. Ona göre Allah insana mesajını vahiy yoluyla ulaştırırken insan da yaratıcısına yaratılışın evrensel bir süreci olan namaz vasıtası ile ulaşmaya çalışır. O, insani olarak da diğer bireyler ile ilişkilerimizde, namaz bizi iyi davranmaya sevk ediyorsa işte o vakit tam manasını bulmuş, demektir.¹⁰ Teslimiyet, bireyin iradesini Allah'a yönlendirmesi ve O'nun iradesine tam bir güvenle boyun eğmesi anlamına gelmektedir. Namaz, bu teslimiyetin en somut ve düzenli ifadesi olduğunu söyleyebiliriz. Mümin, belirli vakitlerde ve ritüellerle Allah'a yönelir; tüm günlük aktivitelerden ve dünyevi meşguliyetlerden kısa süreliğine uzaklaşarak sadece Yaradan'a odaklanmaktadır. Bundan dolayı namaz, sadece fiziksel bir ibadet değil, aynı zamanda mümin ile Allah arasındaki sürekli teslimiyet bağını kuran ve pekiştiren bir köprü görevi görmektedir.

İslam inancında ruh ile beden bir bütün olduğunu ifade eden Garaudy'ye göre namaz kılarken yaptığımız davranışlar namazın ruhunu anlatır. Çünkü namazdaki duruşumuz tamamen Allah'a bir yönelme ve teslimiyeti sembolize eder.¹¹ Ona göre, namazın bir başka anlamı da inanan kişiler içlerinde Allah'ın mevcudiyetini hissettiği gibi inanmayanlara da Allah ile olduklarını kanıtladıkları bir duruş sergilemesidir, demektir. Ayrıca namazda yapılan hareketler bir uyum göstergesidir. Özellikle İslam inancında namaz kılındığı vakit Müslümanların tek bir noktaya (kıble) dönmeleri, hedef ve amaçlarının bir olduğu gibi Allah dışında bir kudret tanımadıklarını göstermektedir. Garaudy'ye göre bu Allah'a yönünü çevirmenin verdiği başka bir mesaj da uyumlu bir âlemin kurulma şartı Allah'a itaatten geçer mesajıdır.¹² Garaudy, Hz. Muhammed'in bir hadisi ile namazı özetlemiştir: "Müminin miracı namazdır."¹³ Yazar burada namazın çok güçlü bir mesaj verdiğini ayrıca Allah ile insan arasında bir iletişim aracı olduğunu belirtmiştir. Zira namazın insanı karanlıktan aydınlığa çıkaran bir ibadet olduğunu söylemiştir.

¹⁰ Garaudy, *İslam'ın Aynası Camiler*, 25-38.

¹¹ Garaudy, *İslam'ın Aynası Camiler*, 35.

¹² İslam vd., *İslam Üzerine Konuşmalar*, 64.

¹³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, thk. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 2/46.

1.2. Oruç

Oruç ibadeti, İslam dininde müminlerin belirli bir süre boyunca yeme, içme ve nefsin diğer arzularından uzak durarak Allah’a yaklaşma çabasıdır. Hem bireysel arınmayı hem de toplumsal dayanışmayı amaçlayan bu ibadet, Ramazan ayında farz kılınmıştır. Maddi, manevi ve sosyal yönü olan önemli bir ibadettir. Müslüman birey, günlük yaşamda kimi zaman sevinçli kimi zaman da üzüntü verici olaylarla karşılaşabilir. Özellikle sıkıntılı anlarda namaza yönelmek, kişiye sabrın derin anlamını kavrama imkânı verir; bu sayede birey hem teselli bulur hem de iç huzur elde eder. Namaz, müminin Allah’a olan güven duygusunu güçlendirir. Allah’a güvenen kişiler, karşılaştıkları zorluklar karşısında ruhsal dengelerini kolayca yitirmez; üzüntü, keder ve sıkıntılardan aşırı derecede etkilenmezler. İçeriğinde hem maddi hem de manevi açıdan bazı zorlukları barındıran namaz, her koşulda mümini sabır konusunda eğitir; böylece sabır erdemi bireyin kişiliğinde kalıcı bir özellik haline gelir.¹⁴ Garaudy, oruç olgusunu iki temel boyutta değerlendirmektedir. İlk olarak, bireysel düzeyde oruç; insanın bilinçli ve iradeli bir tercih doğrultusunda yaşamın akışını duraklatması, kendi arzularına sınır koyması anlamına gelmektedir. Bu yönüyle oruç, sadece fizyolojik bir yoksunluk değil aynı zamanda ruhsal bir disiplin pratiğidir. Öte yandan, orucun ilahî bir buyruk olarak yerine getirilmesi, bireyde empati yetisinin gelişmesine katkı sağlamakta; başkalarının yoksunluklarını ve ihtiyaçlarını derinlemesine kavrama imkânı sunmaktadır. Ona göre oruç insanın bizzat kendisinin de aç kaldığını, bu durumda olan ve ölüm tehlikesi karşısında olanları açlık ve sefaletten kurtarmak gibi hayati bir görevi yerine getirmektedir. Ayrıca toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine de katkı sağlamakta ve bunu bize hatırlatmakta olduğunu ifade etmiştir.¹⁵ Günümüzde orucun insan sağlığına birçok yararı olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Örneğin: İnsülin direncini dengelediği, kan basıncı ve kolesterolü düşürdüğü, kilo vermeyi kolaylaştırdığı, kalp ve beyin sağlığına iyi geldiğini bilim adamları açıklamıştır.¹⁶ Günümüzde yapılan bilimsel araştırmalar, orucun hem bedensel hem de ruhsal açıdan pek çok faydaya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Fiziksel sağlığı yerinde olan bireylerin yaşam memnuniyetinin arttığı gözlemlenmektedir. Hatta modern tıpta, bazı ülkelerde oruç temelli tedavi yöntemlerinin uygulandığı merkezler kurulmuş ve bu sebeple oruç “bıçaksız ameliyat” olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca oruç; sindirim, dolaşım ve sinir

¹⁴ Muhammed Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, Çev. Mustafa Işık, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2000), 325.

¹⁵ Roger Garaudy, *İslam’ın Vadettikleri*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018b), 39.

¹⁶ Alparslan Özyazıcı, *Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 123-127.

sistemi üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır. Bunun yanında, ruhsal açıdan destek sağlayarak kişiye özgüven, sabır ve hayata karşı olumlu bir bakış açısı kazandırmakta; böylece bireyin kişilik yapısının güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.¹⁷ Günümüz alternatif tıp uygulamalarının bir kısmı oruç benzeri diyetler uyguladığına hepimiz şahitlik etmekteyiz.

1.3. Zekât

Zekât, İslam inancının beş temel ibadetinden birisidir. Fakat farz olarak yalnızca ele geçen gelirden değil kişilerin sahip olduğu tüm sermaye hesaplanarak verilen bir çeşit vergidir. Zekât, İslam'ın temel ibadetlerinden biri olup bir yönüyle farziyeti kesin mali bir yükümlülük, diğer yönüyle ise devlet eliyle toplanıp dağıtılan zorunlu bir vergi niteliği taşımaktadır.¹⁸ Terim olarak zekât; belirli malların, şariat tarafından tayin edilen oranlarda ve belirlenmiş kimselere verilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹ Bu ibadet, yükümlünün asli ihtiyaçlarının (havâic-i asliyye) dışında kalan, belirli bir miktara (*nisap*) ulaşan ve artıcı özelliğe sahip mallardan verilmektedir.²⁰ Garaudy'ye göre İslam'ın ana kaynaklarına göre zekât gönül rızası ile verilecek bir sadaka değil verilmesi zorunlu bir ibadettir. Bu zekât kurumu aynı zamanda toplumsal ilişkilerde hareketliliği düzenleyen bir vasıttır. Garaudy'ye göre, İslam'ın on dört asır önce dinin zorunlu bir kuralı olarak uyguladığı bir çeşit sosyal güvenlik kriterini, Batı dünyası başta Fransa olmak üzere birçok ülkede bu sistem ancak yirminci asrın ortalarında büyük mücadeleler sonucunda kabul edilmiştir. Mısırlı lider Cemal Abdülnasır'ın İslami sosyalizmi savunurken zekâtı bu düşüncenin temel niteliklerinin en önemlisi şeklinde açıklamıştır.²¹ Garaudy'ye göre zekât; inanan insanların egoist ve pıntiliklerini yenmesi sonucu, başka insanlara destek olmaları ile birlikte İslam'da kurumlaşmış içsel adaleti de sağlayan bir sistemdir. Ona göre tüm diğer varlıklar gibi zenginliğin de Allah'ın mülkü olduğunu gösterdiğini, kişilerin istedikleri gibi bu servetleri üzerinde tasarrufta bulunamayacağını ve insanların

¹⁷ Nurten Kımtır, *Oruç ve Mutluluk, Oruç İbadeti ve Psikolojik İyi Oluş Üzerine Ampirik Bir Araştırma*

Çanakkale İli Örneği, (Bursa: Emin Yayınları, 2017), 316-319.

¹⁸ Yusuf el-Karadâvî, *Fıkıh az-Zekât*, çev. İsmail Kaya (İstanbul: Risale Yayınları, 1998), 25.

¹⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, çev. Ahmet Meylani (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 1/255.

²⁰ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, çev. Ahmet Karaman (İstanbul: Risale Yayınları, 1992), 3/178.

²¹ Garaudy, *İslam'ın Vadettikleri*, 80.

birbirlerini maddi olarak koruyup kollamaları gerektiğini zekât sayesinde hatırlamış oluyoruz.²² Zekâtın amacı; temel ihtiyaçları karşılamak, köleleri ve mağdurları özgürleştirmek ve toplumda adaleti sağlamaktır.

Zekâtın İslam toplumunun ilk kuruluş yıllarında kurumlaştığını belirten Garaudy, ayrıca İslam toplumunda herkes bu ibadetle mükellef tutulmuştur. Ona göre bu ibadet kişilerin hayati temel ihtiyaçlarını temin etmek, ailelere destek olmak, köle, mahkûm ve zulüm altındakileri kurtarmak amacı güdülmüştür. Örneğin Cezayir kurtuluş savaşı yıllarında zekât, hürriyetin sağlanması için devlete toplanmıştır. Garaudy'ye göre zekâtın temel amaçlarından birisi de bir insanın çevresinde yoksul kimseler varsa o kişinin zaruri ihtiyaçlarından fazlasına sahip olması ahlaki olarak haramdır ilkesini benimsemelidir.²³ O, bu ahlaki vasfa Müslüman olmadan önce de sahiptir. Daha Komünist Parti milletvekili iken maaşını alıp partiye vermiş ve kendisine sadece Fransa'daki bir fabrika işçisi maaşı verilmesini, geri kalanını ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını istemiştir. Bu davranışı onun ne kadar ilkeli olduğunu göstermektedir. İslam'ın bunun gibi evrensel ilkeler barındırdığı için dünyada hızlıca yayıldığını ifade etmiştir.²⁴ Garaudy bazı konularda hayatı boyunca ilkelerini değiştirmemiş ve bu prensipler ile İslam öncesi ve sonrası yaşamında temel doğrular noktasında fazla bir değişiklik olmamıştır.

1.4. Hac

Garaudy, haccın tüm İslam âleminin merkezi ve insanlık âleminin çekim noktası olan bir taş kare olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca insanlığın asırlar boyunca tarihin kırılmalarına karşı, menşesine varmak için başka bir deyişle; Hz. Musa, Hz. İsa'nın da Hz. Muhammed'in getirdiği ortak mesaj ile Kur'ân ayetlerinin bize aktardığına göre Kâbe'yi yapan Hz. İbrahim'i tekrar bulmak için geriye doğru asra seyahate çıkıyoruz. Burada Hz. İbrahim'in teslimiyetini ve bunun önemini vurgulamaktadır. Ona göre Kâbe'nin çevresinde yapılan bu sembolik yürüyüş saat ibresinin aksine terse dönerek yapılan sonsuzluğa yürüyüştür. Zira hac yolculuğu tek başına İslam toplumunun cem olması ile yapılan düşünce yolculuğu değildir, aynı zamanda bireyin kendi içseline doğru seyahate çıkmasıdır.

²² Garaudy, *İslam'ın Vadettikleri*, 40.

²³ Roger Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, çev. Cemal Aydın- Nuri Aydoğmuş (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011), 379.

²⁴ Mehmet Sulhan, *Roger Garaudy'nin Din Felsefesi*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023), 310.

Hac, “bireyin kendisini bu dünya ve ötesi için hesaba çektiği andır”, diyen Garaudy'ye göre, ancak bu sorgulamalar sonucu insan yetersizliğini tasdik ederek Allah'ın aşkınlığını kabul etmektedir.²⁵

Garaudy'ye göre caminin kubbesinden ışıldayan güç, yüce Allah'ın varlığı ve teklisini anımsatan bir zübde-i âlemdir (küçük bir evrendir). Kâbe, bu âlemin esasını teşkil etmektedir. Kur'ân bilgiye göre İslam evrenselliğinin sembolü olan Kâbe Hz. İbrahim tarafından inşa edilmiştir. Bu merkez namaz kılan tüm Müslümanların yönünü buraya çevirmektedir. Bu yöneliş dalgalar halinde dış ve iç âlemin odak noktasından tüm dünyaya yayılmaktadır.²⁶ Ona göre Mekke şehrine doğru tüm Müslümanların yönünü çevirmesi ümmetin tüm dünyadaki somut bir şekilde göstergesi olduğu gibi bu yolculuğa çıkanların kendi özlerine yaptıkları özel bir seyahat ve aynı zamanda bir ibadettir.²⁷ Özellikle Arafat vakfesi ve sonrasında yapılan Mekke'ye dönüş yolculuğu her insanın hayatta iken işledikleri fiillerin muhasebesinin yapıldığı son mahkemeyi andırıyor. Bu yolculuk İslam ümmetinin teklisini gösterdiği gibi, bireyin de kendi içinde birliği yaşama tecrübesidir.²⁸ Hac, yalnızca İslam ümmetinin küresel boyuttaki birliğini görünür kılmakla kalmaz; aynı zamanda her bir hac yolculuğunda insanın kendi iç dünyasının merkezine -yani “kalbin Kâbe'sine”- doğru gerçekleştirdiği derin ve manevi bir yolculuğu da simgeler.²⁹ Haccın manevi yönünün yoğun olduğunu söylerken bunun sembollerle zenginlik kazandığını ifade eder. Haccın bir içe dönük yolculuk olduğunu ifade ederken de insanın kendi hakikatinin farkına varmaktadır. Ayrıca hac sırasında tüm Müslümanlar, ırk, dil, millet veya sosyal statü farkı gözetilmeksizin aynı kıyafetleri (ihram) giyer ve aynı ibadetleri yerine getirir. Bu durum, eşitlik ve kardeşlik bilincini pekiştirir. Hac ibadeti sırasında Müslümanlar bir araya gelir, karşılıklı yardım ve dayanışma örnekleri gösterir. Hac, bireylere hoşgörü, sabır ve empati değerlerini deneyimleme fırsatı sunar; bu da toplum içi ilişkilerde olumlu etkiler yaratır.

İbadet; kulun Allah'a bağlılığını, sevgisini ve saygısını göstermek için yaptığı sözlü, fiilî veya kalbî davranışlardır. Hem bireysel hem de toplumsal yönü vardır. İbadetlerin temel amacı; Allah'a yakınlık kurmak, günahlardan arın-

²⁵ Garaudy, *Hatıralar*, 328.

²⁶ Roger Garaudy, *İnsanlığın Medeniyet Destanı*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019b), 122.

²⁷ Garaudy, *İslam'ın Vadettikleri*, 40; Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 239.

²⁸ Garaudy, *“Mekke'de Hac Yolculuğum”*, 8.

²⁹ Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 239.

mak, manevi huzur kazanmak, toplumda dayanışma ve adaleti sağlamak gibi görevleri yerine getirir. İslam’da ibadet sadece namaz, oruç gibi farzlarla sınırlı değildir; insanın hayatının her alanında Allah’a kulluk bilinciyle hareket etmesini kapsamaktadır. Çalışmamız da buraya kadar İbadetler konusunu işledik. Şimdi İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve Hadis konusunu inceleyeceğiz.

2. İslam Dininin Ana Kaynakları

2.1. İnsanlığa Gelen Son İlahî Mesaj Kur’ân

Garaudy, İslam’ın İbrahimî geleneğin devamı ve son ilahî din olduğunu, hatta bütün ilahî dinlerin İslam çizgisinden geldiğini söylemektedir. Hz. Musa ve Hz. İsa da Hz. Muhammed gibi İslam peygamberleri olduklarını, İbrahimî inanç ve sadakatin Kur’ân tarafından sürekli bir şekilde tekrar edilerek hatırlatıldığını söylemektedir.³⁰ Bu konuya şu ayeti delil olarak getirmektedir: “*O sana kitabı, gerçeğin ta kendisi ve öncekileri doğrulayıcı olarak indirmiştir; daha önce insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncil’i indirmişti; Furkân’ı da indirdi.*”³¹

Garaudy’ye göre Allah tüm milletlere aynı mesajı farklı toplulukların dil, kültür ve anlayışlarına uygun olarak göndermiş, bu mesajı ulaştırmaları amacı ile de birçok peygamber yollamıştır. Kur’ân ayetleri emir biçiminde değildir, Kur’an’ın bu kaideleri davranış prensipleri şeklinde hitap eder. Kur’ân on asırdır, kelime anlamı esas alınarak indirgeyici ve dinamik olmayan bir okuma ile okunuyor.³² Bunun aksine Kur’an’ın bütünlüğünü esas alan, canlı ve insan hayatına dokunan bir okuma esas alınmalıdır. Çünkü Kur’ân ayetleri dinî ve ahlaki konuları içeren bir çeşit çağrıdır, başlı başına bir kanun da değildir. Şayet bu şekilde bir kanun biçiminde olsaydı, toplumsal hayatın her alanını ilgilendiren, hukuki ve iktisadi olmak üzere tüm toplum sorunlarını muhatap alan ilkeler olurdu. Garaudy’ye göre Kur’ân tarihin her döneminde yaşayan toplulukların ahlaki prensipleri esas alınarak ihtiyaçlarını giderecek ilkeler koymuştur. Bunu yaparken kanun teklifinde bulunmaz. Ayrıca Kur’ân ayetleri siyaset ile ilgili konuyu inananların inisiyatifine bırakmıştır. Bu sorunla ilgili herhangi bir yönetim biçimi belirlememiş ve bir sistem önerisi yapmamıştır, yalnızca istişare meclisini

³⁰ Roger Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi Garaudy’nin Felsefi Vasiyeti, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2017d), 401.

³¹ Ali İmran 3/4; Maide 5/ 44,46,48; Enam 6/154; Bakara 2/97.

³² Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 406-409.

işaret eden ayetler vardır.³³ Bu ayetlere şunları örnek verebiliriz: “Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Şayet katı yürekli, kaba olsaydın, onlar etrafından dağılır giderlerdi. Artık onları affet, onlar için Allah’tan bağışlama dile ve iş konusunda onlarla istişare et. Kararını verdiğinde de Allah’a tevekkül et.”³⁴, “Onlar ki Rablerinin çağrısına uyar, namazı dosdoğru kılarlar; işlerini aralarında istişare ile yürütürler ve kendilerine verdiğimiz rızaktan Allah yolunda harcarlar.”³⁵, “Eğer ana baba, karşılıklı rıza ve istişare ile (çocuğu sütten kesmeye) karar verirlerse, ikisine de günah yoktur.”³⁶ Yukardaki ayetlerde de gördüğümüz gibi Kur’an bir sistem dayatmaktan ziyade istişare yöntemini belirlemiştir. Çünkü istişare zamanın ruhuna uygun olarak her çağda uygulanabilir.

Garaudy’ye göre Kur’ân, ahlak ve sevgiyi kanun ve hukuk ilkelerinden daha fazla önemli ve bir anlamda üstün tutmuştur. Ayetlerde bu konuya örnekler de verilmiştir. Birisini öldürmüş olanın maktulün ailesi tarafından affedilmesi ve kısıstan vazgeçilmesi gibi. Kur’ân ahlak ve sevgiye dayanır, onda her şey var başka metin aramayalım, anlayışı; bu kitabı bir ansiklopedi durumuna düşürmektedir.³⁷ Böyle bir bakış açısı öncelikle Kur’an’ın ilk ayeti olan “oku” ile çelişir; çünkü bu ayet araştırmayı, aklı kullanmayı esas almaktadır. Başka bir deyişle; diğer kültür ve medeniyetleri araştırmak, başka milletlerin manevi zenginliklerini görmek ve tanımak imkânı verdiği gibi Allah’a karşı vazifelerimizi de daha iyi yapmış, inancımızın daha iyi bir şekilde yayılmasını sağlamış oluruz.

“İslam bugün tarihte vardığı en zirve noktadan daha ileri bir imkân ve potansiyele sahiptir”³⁸ diyen Garaudy’ye göre hem Sovyetlerin savunduğu sosyalist model çöktü hem de ABD’nin savunduğu model olan kapitalist sistem çökmüştür. Ona göre dünyaya şekil veren bu çift kutuplu sistemin iflas etmesi sonucu insanlığın düştüğü bu çıkmazdan yegâne umut İslam olabilir. Ancak İslam’ın yeniden tarihsel anlamda etkili ve dönüştürücü bir rol üstlenebilmesi, belirli bir koşula bağlıdır: Bu da içtihat kapısını kapatarak düşünsel durağanlığa neden olan engellerin aşılması ve İslam’a geçmişte parlak bir medeniyet dönemi kazandıran dinamik ilkelerin çağın koşullarına uygun biçimde yeniden hayata geçirilmesiyle mümkündür. Bu ilkelerin en hayati olanlarından birisi de İslam’ın

³³ Roger Garaudy, *Yobazlıklar*, çev. Cemal Aydın (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018d), 123.

³⁴ Âl-i İmrân 3/159.

³⁵ Şûrâ 42/38.

³⁶ Bakara 2/233.

³⁷ Garaudy, *20. Yüzyılın Biyografisi*, 409.

³⁸ Garaudy, *20. Yüzyılın Biyografisi*, 411.

determinist anlayışlarına oranla “aşkın” bir düşünceye sahip olmasıdır. Tabiatla olan her şeye sirayet eden bu aşkın anlayışın özeti Kur’an’da bulunmaktadır. Ona göre başka bir deyişle Kur’an’ın lafzi anlamını değil vahyin kendisine ait dinamizmine tekrar dönülmelidir. Yani kuru bir okumadan ziyade Kur’an’ın bütünlüğü içinde canlı bir şekilde değerlendirilmesi ve amacına uygun olarak yorumlanması gerekir.

Garaudy’ye göre söz konusu dinamik evreye tekrar dönülmesi için temel ilkelerden birisi de ilahî kelimeler ile insan kelamının birbirine karıştırılmamasıdır. Ayrıca Kur’ân ayetlerinin tarihin herhangi bir döneminde insanların somut sorunlarına evrensel cevap verdiğini ve bunun her döneme uygun şekilde uygulanabileceğinin bilincinde olmaktır. Son olarak vahiy dilinin insanı aşan bir şekilde benzetmeler yolu ile konuştuğunu ve bu durumun bizi bir arayışa yönlendirmek amacı taşıdığını bilmektir.³⁹ “*Ne var ki Allah insanı sapıtma imkânı ile baş başa bıraktı ama hiç kimseyi sapıtmaya zorlamadı. Tam aksine, aynı netlikle, Kur’ân şunu vurgular: “Benim size getirdiklerim Rabbiniz katından indirilmiş bir hak ve gerçektir dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin!”*”⁴⁰ Allah’ın kanunlarına boyun eğen tüm doğa, bize bu düzeni yaratanı gösteren “ayetler”le doludur. Bu ayetler, insanın Allah’ın hikmetini anlamaya yönelik merakını besler ve bilime doğru ilerlemesini teşvik eder. İslam’ın bilime ve araştırmaya verdiği önemin en çarpıcı örneklerinden biri, Kurtuba İslam Üniversitesi’dir. 10. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar üç kıtada kültür ve ilmin en parlak hâlini sergileyen bu üniversite, İslam medeniyetinin bilimdeki zirve noktalarından biri olmuştur.⁴¹

Kur’an’ın genel mesajının umumi ve evrensel olduğunu söyleyen Garaudy, geleneksel Kur’an anlayışının bölgesel hususi ve dar cemaatçi olduğunu ifade etmiştir.⁴² Zira “*Onun bir kısım ayetleri muhkemdir (ayat, muhkemat). Manası açıktır. Bu ayette kitabın esasıdır. Diğer bir kısım ayetleri de müteşabih-tir. Anlaşılması güçtür... Hepsi de Allah’ın katındandır*”⁴³ Garaudy, bu ayetlerde bir sembolizm olduğunu söylerken bu sembolizmin Allah’ın aşkından kaynaklandığını ifade etmiştir.⁴⁴ Bu konu diğer ilahî dinlerde vardır. Garaudy,

³⁹ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 411-413.

⁴⁰ Kehf 18/29.

⁴¹ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 336.

⁴² Garaudy, Hatıralar, 344.

⁴³ Ali İmran 3/7.

⁴⁴ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 382.

Kur'an'ın Allah tarafından daha önce gönderilen ilahi vahiylerin devamını söylerken şu ayetleri delil getirmektedir.⁴⁵ “*Kur'ân kendinden öncekini tasdik eder*”,⁴⁶ “*içinde rehberlik ve aydınlık bulunan Tevrat'ı indiren biziz!*”,⁴⁷ “*o peygamberlerin ardından da kendisinden önceki Tevrat'ı doğrulasın diye Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ona içinde rehberlik ve aydınlık bulunan İncil'i verdik*”⁴⁸ Bu konuda Garaudy, Fazlurrahman gibi Kur'an'daki Allah'ın tamamen tevhidi olduğu düşüncesine inandığı gibi kutsal mesajların hepsinin aynı Allah'tan geldiğine inanmaktadır. Upanişadlar'da dile getirilen Allah tek, bütün varlıkta gizli, şahit, razık, şekilsiz ve benzersiz mutlaktır ifadelerinin Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde ifade edildiğini söyler: “*O, sebep ve gayedir, görünen ve görünmeyendir, o, her şeyi tam olarak bilir.*”⁴⁹ “*Her şey Allah'tan gelir.*”⁵⁰ “*Her şey Allah'a döner.*”⁵¹ Garaudy, Kur'an'da Allah'ın bütün halklara peygamberler gönderdiğini söyledikten sonra aynı mesajların her halkın dilinde ve anlayış düzeyine göre sunulduğunu bu yüzden, *Vedalar, Upanişadlar, Bahavad Gita* gibi Hindistan'ın kutsal metinlerinde bu mesajdan izler vardır, varsayımında bulunmaktadır. Garaudy, Kur'an'ın tarihsel yönüne zaman zaman vurgu yapmaktadır.

2.2. Hadis

İslam inancının Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı hadistir. Bu kaynak İslam Peygamberinin sözlerinden oluşmaktadır. Garaudy'ye göre hadisler Müslümanların toplum önderlerine tepkili oldukları ve Kur'an'ın hedeflediği ilkelerden uzaklaşıldığı düşüncesinin toplumda hâkim olduğu Emevîler döneminde seçilip toplanmıştır. Ona göre iktidarı ellerinde tutanlar da toplumu itaat altına almak için bu durumun Allah tarafından takdir edildiği düşüncesini yerleştirmek amacı ile böyle bir inancı sünnete dayandırmıştır. Zira bu yaklaşım içinde olanlar, yaptıkları katliamları, zulüm ve işkenceleri kadere bağlayarak kurtuluş yolu aramışlar. Bunun içinde şarlatan şairler iktidarda olan idarecilerin Allah'ın takdiri ile atandıklarını sürekli bir şekilde yüceltiyorlardı. Garaudy, İslam, insana gerçek görevini bildirmiş olduğunu ifade eder. Bu görev de insanın kurtuluşa ermesidir, bu kurtuluşa ermekte ancak Allah yolunda yürüyen kişiler tarafından bulunabilir. Allah'ın yolunda yürümek de tüm insani projelerden uzak aşkın olan

⁴⁵ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 403.

⁴⁶ Bakara 2/97.

⁴⁷ Maide 5/44.

⁴⁸ Maide 5/46.

⁴⁹ Hadid 57/3.

⁵⁰ Nisa 4/78.

⁵¹ Al-i İmran 2/210.

bir Allah’a iman etmektir. İnsanın her şeyin ölçüsü olduğunu kabul ederek “yeterlilik” duygusuna kapılmak imana aykırıdır.⁵²

Garaudy bu konuya şu ayeti örnek vermektedir: “*Hayır! Gerçek şu ki insan, kendini kendine yeterli gördüğü için çizgiyi aşar.*”⁵³ Bu ayette görüldüğü gibi İslam bir olan aşkın bir Allah anlayışına dayanır ve onun dışında herhangi insani bir gücü kabul etmemektedir. Bu ister padişah olsun isterse de başka bir yetkili olsun fark etmez. Ayrıca İslam kör kaderci anlayışları da bu noktada kesinlikle reddetmektedir.

Kur’an’ın mesajını yorumlayan birçok düşünürün zihninden doğan fikirler, Grek felsefesi aracılığıyla Allah’ı anlama çabasına -yani Felasife geleneğine- karşı bir tür entelektüel başkaldırı niteliği taşımıştır. Bu tavır, İbn Sînâ’nın (ö. 428/1037) sembolik anlatılarından başlayarak, Attar ve Mevlâna’nın mistik metinlerine, Gazalî’nin (ö. 505/1111) eleştirilerinden İbn Arabî’nin (ö. 638/1240) metafiziğine, oradan da Muhammed Abduh (1849-1905) ve Muhammed İkbal (1877-1938) gibi modern düşünürlere kadar pek çok ismin düşünce dünyasında kendini göstermiştir. Öte yandan, Batı felsefesi yaklaşık 2500 yıldır belirli varsayımlar üzerine inşa edilmiştir. Bu varsayımlar, Platon’un “idea”ları ya da Demokritos’un “atom”ları gibi farklı örneklerde somutlaşsa da hepsi şu temel kabulde birleşir: “Gerçeklik, yani varlık, insan zihninden bağımsız olarak vardır. Ayrıca bu gerçeklik, kavramlar aracılığıyla tanımlanabilir, sınıflandırılabilir, analiz edilebilir ve pratikte kullanılabilir. Ancak bu düşünce biçimi, özellikle Immanuel Kant’tan itibaren ciddi şekilde sorgulanmaya başlanmıştır.”⁵⁴

Günümüz Türkiye’sinde de aynı şekilde birisi çıkar der ki: “Allah ete kemiğe büründü, falan diye göründü” bu da kendini İslam’a nispet eden başka birisinin yobaz tutumudur.⁵⁵ Garaudy, eserlerinde tasavvufun önemine zaman zaman dikkat çekmekle birlikte tasavvuf ehlinin aşırıya giderek hakikat yolundan saptıklarına da değinmektedir. Ona göre, tek parçaya kapanmak yerine, insanları mahkûm etmek yerine, insanları ötekileştirmek yerine, onların seslerine kulak verip onları anlamaya çalışmak gerekiyor. Kitabı kerimde Allah (cc.) şöyle buyurmaktadır: “*Eğer bir kimse bir insanı öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibidir ve bir kimse bir hayat kurtarırsa bütün insanlığı kurtarmış gibi olur.*”⁵⁶

⁵² Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 340.

⁵³ Alak 96/6-7.

⁵⁴ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 173.

⁵⁵ Gündüz, “Roger Garaudy ve Yobazlıklar”.

⁵⁶ Maide 112/32.

Yobazlıklar sadece ülkemizde değil hemen hemen her İslam ülkesinde karşımıza çıkmaktadır.

Garaudy'nin *Yobazlıklar* isimli bir çalışması vardır. Zaman zaman değişik ideoloji, din ve inançlardaki bağnazlıkları eleştirmektedir. İslami bağnazlıklara da zaman zaman çalışmalarında değinmektedir. Yazar, Müslüman yobazların uydurma hadisleri kullandıklarını ifade etmektedir. Çağdaş İslami bağnazlıkların farklı biçimleri arasında dikkat çeken bir ortak zemin bulunmaktadır. Bu tür radikal eğilimlerin beslendiği üç temel ideolojik model öne çıkmaktadır. Birincisi, Müslüman Kardeşler hareketinin daha sonra Suudi Arabistan'da şekillenen katı yorumu ve bu ülkenin dinsel-toplumsal yapısına entegre olmuş versiyonudur. İkincisi, Suudi yönetici elitinin küresel ölçekte desteklediği, Mevdudi'nin önderliğini yaptığı Pakistan kökenli "Cemaat-i İslami" hareketidir. Üçüncüsü ise, İran'da gerçekleşen ve tüm Şii dünyasını etkileyen "İslam Devrimi" deneyimidir. Farklı coğrafyalardan çıkmış olsalar da bu üç akım, günümüzde çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan dinî bağnazlıkların ortak referans noktaları hâline gelmiştir.⁵⁷ Yazar devrime karşı değil karşı olduğu şey devrim ile doğan yobazlıklardır. Bu konudaki fikrini şöyle dile getirmektedir: "Devrim bir olabilirliğin, bir tasarının, bir ihtiyacın; kısaca bir değer in doğuşudur."⁵⁸

20. yüzyılın dikkat çeken mühtedilerinden biri olan Roger Garaudy'ye göre, İslam bölünmez bir din ve topluluktur; bir inanç ve yaşamın şifresidir.⁵⁹ O, İslam'ı yalnızca bir inanç sistemi olarak değil aynı zamanda insanlık için kapsamlı bir yaşam modeli olarak kavramıştır. Ona göre İslam hem maddi hem de manevi boyutu aynı anda kuşatan bir hakikattir. Bunu, Peygamber Efendimizin "Yarın ölecekmiş gibi ahirete, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalışın."⁶⁰ sözüyle özetler. Bu ifade, İslam'ın hayatın bütün alanlarına nüfuz ettiğini ve dünyevi çabanın da uhrevi sorumluluk kadar önemli olduğunu gösterir. Garaudy'ye göre İslam, bilgiye ve öğrenmeye sınır koymayan bir medeniyet anlayışı taşır. "İlim Çin'de bile olsa gidip alınız."⁶¹ hadisiyle de sabit olan bu tutum, bilginin evrenselliğini ve Müslüman'ın onu nerede olursa olsun arayıp bulma görevini vurgular. Bu anlayışa göre İslam, dünyayı sarsıcı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir

⁵⁷ Garaudy, *Yobazlıklar*, 115.

⁵⁸ Roger Garaudy, *Yirminci Yüzyılda Marksizm*, çev. Galip Üstün (İstanbul: Habora Kitapevi Yayınları, 1968), 115.

⁵⁹ Roger Garaudy, *Pour l'avènement de la femme* (Paris: Albin Michel, 1981'a), 32.

⁶⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, thk. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988), 2/262.

⁶¹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, 1/138.

çünkü getirdiği sistem, insanı en değerli varlık olarak kabul ederken onun sömürülmesini kesin bir dille reddetmiştir. Bu sistem; israfı, lüksü ve gösterişi yasaklayan; emeği merkeze alan, faizi tembelliğe ve adaletsizliğe sebep olduğu için reddeden; servetin ahlâkî ilkeler çerçevesinde toplumun ihtiyaç sahiplerine aktarılmasını teşvik eden bir yapıya sahiptir. İslam, sosyal adaletin temelini eşitlik üzerine kurar. Halife ile kölenin hukuk önünde aynı haklara sahip olması gerektiği anlayışı, bu düşüncenin açık bir tezahürüdür. Nitekim Hz. Ömer'in kölesiyle birlikte bir devenin sırasıyla yularını çekerek seyahat etmesi, sadece bir tevazu örneği değil aynı zamanda adaletin pratikteki devrimsel yansımasıdır. Garaudy'nin bu derin kavrayışa ulaşması, kendi felsefi ve ideolojik serüveniyle doğrudan ilişkilidir. Hristiyanlıktan Marksizm'e, oradan da varoluşsal sorgulamalara uzanan entelektüel yolculuğunda, sonunda İslam'ı hem akla hem vicdana hitap eden bir bütünlük olarak keşfetmiştir.⁶²

Garaudy, Müslüman olmasına vesile olan olayı kısaca şu şekilde izah etmiştir: Subay, elindeki kırbaça askerleri tehdit etmekteydi; ancak erler, üzerlerindeki tüm baskılara rağmen silahsız insanlara ateş etmeyi kesin bir kararlılıkla reddettiler. Çünkü bizler için, savunmasız birine silah doğrultmak, bir Mizablı savaşçının onuruyla ve haysiyetiyle kesinlikle bağdaşmazdı. Bu tür bir eylem, yalnızca savaş hukukunun ihlali anlamına gelmiyor; aynı zamanda Allah'ın aşkın ve yüce iradesine açık bir karşı duruş teşkil ediyordu. Askerler, onur söz konusu olduğunda en küçük bir taviz vermeyen, sarsılmaz bir duruş sergilediler. İşte bu kararlılık -yani şeref duygusuna sadakat- 4 Mart 1941 tarihinde, bu satırların kaleme alındığı 1985 yılına göre 44 yıl önce, hayatta kalmamı sağlayan temel etmendi. O gün yaşamımı borçlu olduğum şey, Kur'an'ın ruhundan beslenen, adalet, onur ve sorumluluk ilkelerine dayalı haysiyet anlayışydı.⁶³

Garaudy'ye göre peygamberin sözlerinden oluşturularak yazılı hâle getirilen hadislere bir kural formu verilerek sistemleştirilmesi Hz. Muhammed'in vefatından sonra ve Kur'an'a rağmen yapılmıştır. Çünkü Peygamberin vefatından iki yüz yıl sonra belli başlı birkaç hadis dışında fazla hadis metni yokken birden tam anlamıyla bir hadis enflasyonu ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Garaudy, sünnetin yeri konusuna bir itirazı yok hatta sünnete büyük bir değer vererek onu İslam hukukunun birinci kaynağı olan Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olarak kabul

⁶² Yıldız Ramazanoğlu, “Derin Sullarda Yalnız Bir Mümin: Garaudy”, <https://www.dunyabizim.com/> (13 Nisan 2019).

⁶³ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 276.

⁶⁴ Roger Garaudy, *Entegrizm Kültürel İntihar*, çev. Kamil Bilgin Çileçöp (İstanbul: Pınar Yayınları, 1993), 88.

etmektedir. Onun hadislerle karşı çıkmasının asıl nedeni, sözde hadislerle inananların bu tutumlarıyla Kur'an'ın belirlediği inanç ilkelerinden uzaklaştırmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁵ Kısaca Garaudy, bazı kesimlerin ayetleri kaldırarak yerlerine uydurma hadis konmasına şiddetle itiraz etmektedir. Onun çalışmalarını incelediğimiz zaman ayetle çelişmeyen sahih hadisler konusuna herhangi bir itirazı bulunmamaktadır.

Garaudy'ye göre Hz. Peygamberin sünneti: Söz, fiil ve onaylarından ibarettir. Ancak Allah'ın sünneti, peygamberlerin getirmiş olduğu mesajın devamlılığı ve insanların hayatına yaptığı değişik müdahalelerin tarihinden oluşmaktadır. Ona göre aslında yapılması gereken 21. asra hitap eden bir "fıkhn" oluşturulmasıdır. Böyle bir fıkhn ortaya çıkması için de Sünnet'in kaynak değerinin öne çıkarılması gerekir. Bu değeri veren Sahabelerin bizzat olaylara birebir şahit olmalarıdır. Sahabelerin şahit oldukları Medine'de kurulmuş olan devletin toplumsal, iktisadi, ahlaki ve siyasal alanlarda sahip olduğu değerleri anlamamız ve bu ilkelerden gerekli olanları çıkarmamız noktasında bize yol göstermektedir. Fakat ona göre Hz. Muhammed'in bir insan olarak hayatı ile ilgili önemsiz olayları kural haline getirmek ise Kur'an'ın temel ilkelerine aykırıdır.⁶⁶

Garaudy, İbn Haldûn'un hadisler ile ilgili belirttiği bir konuyu önemli bularak o da eserlerinde zikretmiştir, o konu da şudur: Ehl-i sünnetin amelî Mezhap imamlarının değişik sayıda hadis bilmelerine dikkat çekmiştir. İmam Azam Ebu Hanife yalnızca 17 hadis rivayet etmiş, İmam Malik, meşhur *Muvatta* isimli eserinde sadece üç yüz hadis nakletmiş ve Ahmet bin Hanbel, *Müsned* isimli eserinde ise otuz bin hadisi kayıt altına almıştır. Garaudy'nin dikkat çektiği ve talihsizlik olarak nitelediği başka bir sorun daha vardır. O da en meşhur ve güvenilir olarak isimlendirilen hadis toplayıcılarının; yani *Kütüb-i Sitte* yazarlarının gözden bir şey kaçmasın düşüncesiyle önemli ve önemsiz ayrımı yapmadan bazen komik de olsa her şeyi kaydetmeleridir. Bu noktada yapılan en büyük hata, hadisin önem derecesini belirten bir kıstas koymamalarıdır. Bu yapılmadığı için de İslam hukukunun uygulamasında ciddi sorunlar çıkmaktadır.⁶⁷

Kanaatimize göre İslam hukukunun uygulanabilmesi ve İslamî bir düzenin tesisi için bazı şeyler yapılmalıdır. Örneğin: sosyal düzeni sağlamadan, mal

⁶⁵ Yusuf Yazar, *İslamı Seçen Ünlülerle Röportajlar* (İstanbul: Akabe Yayınları, 1984), 195.

⁶⁶ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 84-85.

⁶⁷ Garaudy, *20. Yüzyılın Biyografisi*, 380.

paylaşımında adaletsizliği minimuma indirmeden, fakirlik ortadan kaldırılmadan, yalnızca bir cümle ile Allah'ın rızasını gerçekçi olmayan cezai uygulamalar ile düzen sağlanamaz. Garaudy'ye göre özellikle Allah'a karşı kulluk görevi, hukuk, adalet ile ilgili kuralları yerine getirerek, bir önem sırası ortaya konulmalıdır. Daha sonra özünü yitirmiş olan sadece şekilden ibaret kalan tören ve tapınmalardan kaçınılmalıdır. Bir başka olay da Hz. Muhammed'in İslam dışındaki dinlerin hükümlerini ortadan kaldırmasıdır. Aksine Kur'an Allah'ın önceden gönderdiği mesajların hükmünü uygulamadan çıkarmıyor, yalnızca onlardan bozulan kesimlerini çıkararak onları onayladığını⁶⁸ da şu ayette açıkça belirtilmiştir: *“Şüphesiz iman edenler; Yahudilerden, Hristiyanlardan ve Sabiilerden de Allah'a ve ahiret gününe inanıp salih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.”*⁶⁹

Garaudy'ye göre burada yapılan en büyük hatanın Kur'an'ın mesajına aykırı düşünceleri barındıran hadislerin ayıklanmadığı gibi zaman zaman bunların esas alındığı kanaatini taşımaktadır. Onun hadis konusunda taşıdığı hassasiyeti biz de anlamlı buluyoruz. Mesela ilk Müslümanlardan olup ömrünü peygamberin yanında geçirenlerin bazıları çok az hadis nakletmiştir, bazıları hiç nakletmemiştir. Fakat Peygamberi bir yıl gibi bir süre görüp yüzlerce hadis rivayet etmeleri manidardır. Kur'an İslam'ın birinci kaynağıdır fakat hadis ilmi olmadan tam olarak anlaşılmasının zor olduğunu düşünüyoruz.

Sonuç

Garaudy namazı, insan ile Allah arasında kurulan derin bir bağ olduğunu ifade eder ve bu bağın şükür ve tesbih ile pekiştiğini ifade etmiştir. Namaz öncesi alınan abdest, insanın hakiki saflığına dönüşünü simgelemektedir. Namazın amacı, kulun Allah'a güven ve sadakatle yönelmesini sağlamaktadır. Bu ibadet, bireyin dünyevi arzulardan sıyrılıp ahiret bilinciyle yaşamasını mümkün kılmaktadır. Namazın vakitleri güneş ve yıldızlarla uyum içinde belirlenerek insanın evrenle bütünleşmesini sağlamaktadır. Ayrıca Garaudy namazı, dünyevi kaygıların üzerine çıkılan, Allah'ı anma zamanı olduğunu ifade etmiştir. Toplum içinde saf tutmak, zengin-fakir, mevki-makam farkını ortadan kaldırarak eşitliği sembolize etmektedir.

⁶⁸ Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, 381.

⁶⁹ Bakara 2/62.

Oruç, İslam'da müminlerin yeme, içme ve nefsin arzularından belirli süre uzak durarak Allah'a yakınlaşma amacıyla yaptığı bir ibadettir. Bireysel arınma ve toplumsal dayanışma yönleriyle hem maddi hem manevi değere sahiptir. Garaudy'ye göre oruç, bireyin isteyerek hayatın akışını yavaşlatması ve Allah'a yönelmesi olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda aç kalarak yoksulların hâlini anlamayı, yani empatiyi teşvik ettiğini ifade etmiştir.

Zekât, İslam'ın beş temel ibadetinden biridir ve sadece gelirden değil kişinin tüm servetinden hesaplanarak verilen farz bir ibadettir. Garaudy'ye göre ise zekât, gönüllü bir sadaka değil zorunlu bir ibadettir ve toplumsal ilişkileri düzenleyen önemli bir mekanizmadır. İslam'ın bu sosyal adalet sistemini 14 yüzyıl önce kurduğunu, Batı'nın ise bunu ancak 20. yüzyılda başarabildiğini belirtmiştir. Ona göre zekât, insanların bencilliklerini aşarak diğerlerine yardım etmelerini sağlar ve İslam'daki içsel adalet anlayışını yansıtmaktadır.

Garaudy'ye göre hac, İslam dünyasının merkezi olan Kâbe etrafında yapılan hem tarihsel hem de manevi bir yolculuktur. Bu ibadet, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in ortak mesajlarının izini sürerek Hz. İbrahim'e uzanan bir arayış ve zaman yolculuğunu bize göstermektedir. Hac, bireyin içsel dünyasına yaptığı manevi bir seyahat ve tüm Müslümanların kibleye yönelmesi ise ümmetin birliğini simgelemektedir. Ona göre İslam, İbrahimî geleneğin devamı ve son ilahî dindir. Hz. Musa ve Hz. İsa'yı da İslam peygamberleri olarak görür; tüm ilahî mesajların aynı özden, yani İslam çizgisinden geldiğini savunmaktadır. Bu görüşünü Kur'an'da geçen "Tevrat, İncil ve Furkan'ın aynı kaynaktan indirildiği" ayetle temellendirmektedir.

Garaudy, Kur'an'ın bir yasa kitabı olmadığını, ahlaki bir çağrı olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca Kur'an'ın siyasal sistem önermediğini, sadece istişareyi tavsiye ettiğini vurgulamaktadır. Ona göre Kur'an, ahlak ve sevgiyi hukuk kurallarının önüne koymaktadır. Affetmeyi teşvik eden ayetler bu anlayışa en güzel örnektir. Garaudy, sosyalist ve kapitalist sistemlerin çöküşüyle birlikte insanlığın umudu olarak İslam'ı görmektedir. Ancak bu, İslam'ın içtihat kapılarını yeniden açması ve geçmişteki dinamik anlayışını yeniden canlandırmasıyla mümkün olduğunu söylemiştir. Bu dinamikliğin temelinde, Kur'an'ın lafzına değil vahyin ruhuna yönelmek ile mümkün olduğunu ifade etmiştir. Garaudy'ye göre hadisler, Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olsa da tarihsel bağlamda özellikle Emevîler döneminde siyasî amaçlarla toplanmıştır. Bu dönemde yöneticiler, kendi iktidarlarını meşrulaştırmak için bazı hadisleri öne çıkarmış ve kader anlayışını kullanarak halkı itaate yönlendirmiştir. Zulüm ve adaletsizlikleri Allah'ın takdiri gibi göstererek dini çıkarları için kullanmışlardır.

Kaynakça | References

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs. Thk. Ahmed el-Kalâş. Beyrut: Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, 1988.
- Aydın, Cemal. "Garaudy, Roger". *TDV İslam Ansiklopedisi*. EK-1/463-466. Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/garaudy-roger>
- Garaudy, Roger. *20. Yüzyılın Biyografisi Garaudy'nin Felsefi Vasiyeti*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2017d.
- Garaudy, Roger. *Entegrizm Kültürel İntihar*. çev. Kamil Bilgin Çileçöp. İstanbul: Pınar Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Garaudy, Roger. *Geleceğimizde İslam Var*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 12. Basım, 2018'a.
- Garaudy, Roger. *Hatıralar Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 6. Basım, 2019c.
- Garaudy, Roger. *İnsanlığın Medeniyet Destanı*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 16. Basım, 2019b.
- Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 12. Basım, 2019'a.
- Garaudy, Roger. *İslam'ın Aynası Camiler*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2017b.
- Garaudy, Roger. *İslam'ın Vadettikleri*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Basım, 2018b.
- Garaudy, Roger. "Mekke'de Hac Yolculuğum Roger Garaudy". çev. İbrahim Demirci. *Çerağ Aylık Sanat-Edebiyat Dergisi* 12 (Mayıs 1996), 8-9.
- Garaudy, Roger. *Pour l'avènement de la femme*. Paris: Albin Michel, 1981'a.
- Garaudy, Roger. *Yaşayanlara Çağrı*. çev. Cemal Aydın- Nuri Aydoğmuş. İstanbul: Pınar Yayınları, 5. Basım, 2011.
- Garaudy, Roger. *Yirminci Yüzyılda Marksizm*. çev. Galip Üstün. İstanbul: Habora Kitapevi Yayınları, 1. Basım, 1968.
- Garaudy, Roger. *Yobazlıklar*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Basım, 2018d.
- Gündüz, Ziya. "Roger Garaudy ve Yobazlıklar". *Yığılcanınsesi Gazetesi* (23 Şubat 2017). <http://yigilcaninnesi.net/yazar/3486/ziya-gunduz/roger-garaudy-ve-yobazliklar>.
- İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, çev. Ahmet Meylani, İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.

- İslam, Yusuf vd. *İslam Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: İslam Mecmuası Yayınları, 1. Basım, 1986.
- Necati, Muhammed Osman. *Hadis ve Psikoloji*, çev. Mustafa Işık, Ankara: Fecr Yayınevi, 2000.
- Özyazıcı, Alparslan. *Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Ramazanoğlu, Yıldız. “Derin Sularda Yalnız Bir Mümin: Garaudy”. <https://www.dunyabizim.com/>. 13 Nisan 2019. Erişim 17 Ocak 2021. <https://www.dunyabizim.com/portre/derin-sularda-yalniz-bir-mumin-garaudy-h10031.html>
- Sulhan, Mehmet, *Roger Garaudy'nin Din Felsefesi*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023, 228.
- Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, çev. Ahmet Karaman, İstanbul: Risale Yayınları, 1992.
- Yazar, Yusuf. *İslamı Seçen Ünlülerle Röportajlar*. İstanbul: Akabe Yayınları, 2. Basım, 1984.
- Yusuf el-Karadâvî, *Fıkıh az-Zekât*, çev. İsmail Kaya, İstanbul: Risale Yayınları, 1998.